

Egy gimnáziumi osztály karácsonya 1942-ben^{*)}

A tanuló napjának csupán néhány óráját tölti az iskolában, az iskolán kívül számos hatás éri, s ezek vagy támogatják, vagy keresztetik az iskola nevelő munkáját. Az iskolai nevelést akkor nevezhetjük hatékonynak, ha a külső hatások nem tudják lerombolni eredményeit, s ha ereje az iskolapadok elhagyása után sem csökken. A fejlődő léleknek iskolája falai között olyan alapot kell kapnia, amelyre bízást építhet.

A tanuló nemcsak diák, hanem ember is. Él. Ezért helytelen, ha azt mondjuk neki: »Majd kint az életben nem így lesz. Várj csak! A diák nem gép, hogy folyton latin szavakat mormoljon vagy jól megoldott számtanpéldákat dobáljon ki magából. Érdeklődési köre, társadalmi élete, ezer apró elfoglaltsága van, tehát benne él az életben. Az iskola és az élet egymástól nem elkülönült fogalmak, s főleg az képzelhető el nehezen, hogy az iskolai évek után kezdődnek valahogy az »élet« évei. A születéssel vagy legalábbis az eszmélkedéssel, önmagára ébredéssel kezdődnek. Mint emberrel bánunk tehát a gyerekekkel, apró ügyeit komolyan vesszük, közeledését megértő szívvel fogadjuk. Ha megértést és szeretetet tapasztal, kitárul, akár fényre a virágok készségesen engedelmeskedik az irányító kéznek és lelke szobáiba is ajtókat nyitogat.

Hogyne lenne fontos ez a nevelőnek, aki éppen azt akarja elérni, hogy hallgassanak rá, és útmutatásait akkor is kövessék, ha nem találkoznak naponta újabb és újabb lelki erősítésre az osztályteremben. A vakációk a nevelés próbakövei, csak az a baj, hogy éppen keveset tudunk róluk. A tanulót rendszerint nem kérdezik vakációs élete felől, s mivel nem kérdezik, nem is beszél. Pedig szeret beszélni! Az alábbiakban egy osztály szólal meg, s ha itt-ott megcsendül is egy-egy hamis hang, a nagy többség érezhetőleg igazat mond. Érdeklődésünkrc tarthat számot az, hogy 42 dunántúli fiú miképen töltötte a hosszúra nyúlt karácsonyi szünetet, s hogy a pécsi áll. gróf Széchenyi-gimnázium III. A) osztályának tanulói milyen emberek voltak a vakáció öt hete alatt.

A karácsonyi vakációt az osztály karácsonyfa-ünnepélye vezette be a tanítás utolsó délutánján. A fiúk lelkes és kedves buzgósággal készültek erre az ünnepélyre: egyik karácsonyfát hozott, másik talpat a fához, harmadik cukorkát, negyedik csillagszórót, ötödik villanyégős gyertyákat, stb. A szereplők közben buzgón tanulták szerepüket, s délután 4-kor megkezdődött a műsor: 1. Az osztályfőnök bevezetője. 2. Szabolcska M.: Karácsony. (Szavalat.) 3. Ajtay Margit karácsonyi jelenete. 4. Gyula deák: Anyaölben (szavalat). 5. Karácsonyi énekek. 6. Hegedűszám. 7. Lendvai István: Könyörgés. (Szavalat.) 8. Harmonika számok. 9. Karácsonyfa gyújtás. 10. Karácsonyi énekek. 11. Sipos Domonkos: A csoda, (Elbeszélés.) (Az osztályfőnök felolva

^{*)} A közeledő újabb háborús karácsony időszzerűvé teszi ezt az érdekes beszámolót.

sása). — Az osztálytermet, amelyben jó vagy rossz érdemjegyeket, dicséretet vagy szidást szoktak kapni, családias, fesztelen hangulat szállta meg: a munkahely egy kissé otthonossá melegeedett. Mikor a karácsonyfa villanygöiinek kapcsolóját akarták bekapcsolni, rövid zárlat keletkezett, s a hirtelenében előkerített gyertyácska mellett folytattuk az ünnepséget. A nem várt, különösnek tetsző, halvány és misztikus világítás növelte a fiúk ünnepi hangulatát, s ezt egyikük így juttatta kifejezésre: »A betlehemi barlangban is ilyen pislákoló kis világosság lehetett, mégis ott kapta az emberiség a legnagyobb ajándékot.« A fa alatt sütemények, cukorkák, még jóállapotban lévő könyvek és játékszerek halmozódtak. Nem egymást akarták meglepni velük. Önszántukból, minden idegen beavatkozás nélkül elhatározták, hogy örömet szereznek két nagyon szegény családnak az összegyűlt holmiból. Két részre osztották és két hármast csoport el is juttatta az ajándékokat rendeltetési helyükre. Az osztály pedig egy kellemesen eltöltött délután ízével, karácsonyi hangulattal töltkezve indult hosszú vakációjára.

A tanulók jórésze pécsi, ennek megfelelően negyvenkettjük közül 31 Pécsen töltötte szünetjét, amelynek legszebb mozzanata a szentesté volt. Felnőtt ember sem tudja kivonni magát bensőséges hangulatának hatása alól, hát még a gyermek! A család, a meghittség, a béke és az ajándékozó szeretet ünnepe ez, a szívek áhítoznak egymásra, és karácsony estéjén legárva az árva. A szeretethez — mint szimbólum — hozzátartozik a karácsonyfa színes vagy fehér csecsebecséivel, kócos hófehér angyalhajával, lágyan lobbanó gyertyafényeivel és szikrázó csillagszóróival. Még azok a családok is ragaszkodnak hozzá, amelyekben nincsen már kisgyerek. Édesanyák és édesapák gyermekkorai és visszahozhatatlannak hitt karácsonyfák édességét ízlelik gyermekeik tiszta és őszinte örömeiben és rég elhamvadtt karácsonyi gyertyák, örökre kilobbant csillagszórók ragyogását látják felfényesedni újra a gyermekszemekben. Nagy öröm ajándékot kapni, de még nagyobb adni; természetes tehát, hogy a szülő ragaszkodik a karácsonyeste varázslatához, a karácsonyfához. Az osztály 38 keresztény tanulója közt csak egyetlenegy akadt, akinél nem volt karácsonyfa.

A karácsonyfa jelkép: megérkezett a földre a fényes és meleg szeretet, s a szeretet ajándékai ott várják boldog, táguló szemű tulajdonosait a fa alatt. A legértékesebb kincsek a szellem kincsei: a jó könyvek. A fiúk már érzik ezt és sokan kértek ajándékkul könyvet; 29-nek nyúlhatott egy vagy több könyv után szentestén a keze. 12 fiú egy könyvet kapott, 11 kettőt, 5 hármast és volt egy olyan is, akit négy könyvvel örvendeztettek meg szülei. A könyvek általában diákre regények, s az összeállított jegyzék azt bizonyítja, hogy a szülők gondos válogatással szemelték ki az ajándékot. Egyik-másik könyv több fiúnak is karácsonyi öröme lett. Szira Béla: Gábor osztályt cserél c. regényét négy gyerek is ajándékkul kapta, A láthatatlan embert három, Zubor István: Mégis ötödikes leszek és Farkas I.: Kéksugarak szigete c. könyvét ugyancsak három. Két-két fiú ajándéklistáján szerepelnek a következő könyvek: Gárdonyi: Isten rabjai; Kalló Ferenc: Sikátor-u. 24. és May Károly: Winnetou Erdemes még a megemlítésre: Donászy: Egy magyar diák élete Mátyás király korában; Molnár: A Pálutcai

fiúk; Tamás István: Szabadkai diákok; Verne: Grant kapitány gyermekei; Sztrokay K.: Száz kísérlet. Egyes könyvek (vitéz Görgey Vince: Hajrá, páncélosok! Rajniss Ferenc: A győzelmes repülés titkai, Tomor László: Harcok az orosz égen) azt bizonyítják, hogy a jelen eseményei iránt különösen érdeklődő fiúk is.

A többi ajándék egységbe alig foglalható, nagyon tarka képet ad. Egészen természetes, a mai nehéz időkben kétszeresen az, hogy a főhelyet a hasznos és a mindennapi élethez szükséges ajándékok foglalták el: télikabát, ruha, cipő, pullover, kesztyű, fehérnemű, stb. De sok fiú kapott társasjátékot is (sakk, dominó, lóverseny, halma, dáma). Némelyik fiú szülei ugyancsak kitétek magukért: négyen sífelszerelést kaptak, egy másik vetítőgépet, ismét más fényképezőgépet. Egyik fiúnak teljes sífelszerelést ajándékoztak siöltözőkkel együtt, azonkívül két társasjátékot és négy könyvet. Szinte sok is a jóból. Viszont volt egészen szerény karácsony is, nem ugyan melegségben, hanem ajándékban, amikor egy könyv vagy egy pár kesztyű volt a karácsonyi meglepetés. Nem néztünk utána, s ezért ebben az esetben nem tudjuk, hogy volt-e, de régi igazság, hogy a szerény igényű, léleken gazdag szerény fiú esetleg jobban tud örülni az egyetlen könyvnek, mint az elkenyveztetett gazdag gyerek az ajándékok garmadájának. Legtöbbször nem is azon van a hangsúly, amit adnak, hanem *ahogyan* adják.

Tizenkét fiú szükségét érezte annak, hogy ő is adjon. Meleg és hálás szívre vall cselekedetük, és méltó arra, hogy legközelebb társaik is kövessék. Az osztály színe előtt kapott dicséretet mindenestre megérdemelték. Legtöbbjük zsebpénze megtakarított fillérjeiből hozta össze a szükséges összeget, amelyet nagynéha egy-egy nagynéni vagy más rokon pénzajándéka növelt meg komolyabb méretekben. Egyik fiúnak még nyárról volt pénze, amikor szülőkapálással keresett néhány pengőt. Kedves gondolat volt tőle erre az alkalomra tartogatni. Természetesen nem nagy dolgokkal álltak elő, nem is ez a lényeges, hanem maga a megemlékezés. Likőr, cigaretta, szivar, zsebkés, mappa az édesapáknak és parfüm, kölni, harisnya, süteményestál az édesanyáknak vett ajándék. Hárman némi büszkeséggel vallották, hogy maguk csinálta ajándékkal lepték meg szüleiket: »Szüleimnek könyvjelzőt készítettem«; »Édesanyámnak festettem egy képet«; »Édesanyámnak csináltam egy varrodobozt.« Kettő közülük még a testvérére is gondolt.

Az ünnepek meleg fénye hamar ellobog, és a szürke hétköznapok hosszú sora követi. Ezek a hétköznapok mutatják meg igazán az embert. Komoly életet csakis beosztással lehet élni. Lássuk, milyen elgondolások vezették a harmadikos diákokat, hogyan töltötték ki a hétköznapok kéréteit, milyen volt a napirendjük. Nagyon élvezték, hogy 8 órakor nem kell iskolában lenniök, s ezt úgy juttatták kifejezésre, hogy addig az időpontig legtöbbször ágyban maradt. A meleg, kellemes álmokat ringató ágyban jó érzés volt arra gondolni, hogy a hideg folyosókon ilyenkor szokott élesen végigsivítani a csengő, amelyre ösztönösen halkabbá halványul az osztály sziválya. Csupán nyolcan (19%) keltek fel 8 óra előtt, 29-en (69%) 8 és 9 között, öten (11.9%) pedig már lustálkodtak, mert még tovább heverésztek a puha párnák között.

Amilyen fontos a rendszeres kelés, éppen olyan fontos a lehetőleg azonos időben, mégpedig korán történő lefekvés is. Időben elég nagy a távolság a legkorábban és a legkésőbb lefekvő fiú között: amaz fél 8-kor, ez csak fél 11 felé került ágyba. A falusi fiúk általában korai fekvők, ahogyan ők a korábban kelők is. 9 óráig 25 fiú (59.5%) feküdt le, tízig újabb 15 (35.7%), s csak kettő (4.8%) maradt fenn továbbra is — éjjeli bagolynek. Az egyik rendszerint olvasott, a másik a testvéreivel — kártyázott! (Ezért bizony kár volt fennmaradnia.) Voltak álomszuszekok, akik túlságosan sok időt töltöttek ágyban, pl. az egyik általában tízkor kelt és nyolckor feküdt; mások nem kívánták túlzásba vinni az ágybanmaradást, mint az, aki nyolckor kelt és fél 11 tájt feküdt le. Leghelyesebb beosztása annak a fiúnak volt, aki hétkor ugrott ki az ágyból és fél 9—9 között bujt bele.

Mi történt a felkelés és a lefekvés között? Hogyan teltek el a délelőttök és a délutánok? 17-en (40.5%) azt vallották, hogy délelőttönként különösen a szénzünet három hetében többé-kevésbé rendszeresen tanultak, némelyikük ugyan szelídítettebb formában csak úgy állította, hogy tanulatott. Édesanyjuknak a házban vagy a házkörüli munkákban tízen (23.8%) segítettek, hatan (14.3%) olvastak. Szerepel még a játszás (társasjáték, gombozás, sakk), korcsolyázás, rödlizás, sétálás, instruktorhoz járás, rajzolás, füzetmásolás. Volt, aki lombsfüzész részt, kettő gobleinozott, egy a kisöccsére vigyázott, egy másik (kis kereskedő fia) üzleti ügyeket intézett el. Őt nem tudott számot adni délelőtti tevékenységéről, azt bizonyítván ezzel, hogy nem volt rendszer az életében és semmi érdemlégessel nem foglalkozott. — A délután után csaknem ugyanezekkel az elfoglaltságokkal zajlott le, csak más arányban. Egy-egy tanuló délutánonként két-három dologgal is foglalkozott. 13 (31%) olvasott, ugyanannyi korcsolyázott, 11 (26.2%) tanult, 10 (23.8%) játszott, ismét 10 szánkozott, öt (11.9%) aránylag sokszor szizett. Új foglalkozásként jelenik meg — a délelőttihez viszonyítva — egyik fiúnál a hegedülés, másiknál a csellózás, harmadiknál a tangóharmonikázás. A fentebb említett esti kártyázó már délután is verte az ördög bibliáját. Egy falusi fiú többször vadászott; a délelőtt üzleti ügyeket intéző pedig kiszolgált az üzletükben. Este legtöbbször kb. egy—másfél órát olvastak.

Kedvenc elfoglaltságának 12 (28.6%) a korcsolyázást tartotta, s ez természetes is, hiszen a vakáció alatti időjárás bőséges alkalmat és lehetőségét adott a téli sportra; 6 (14.3%) a szízésnek, 3 (7.1%) a szánkozásnak örült legjobban. 12 (28.6%) könyvek szépségeibe feledkezett, három kézimunkával szerzett kellemes órákat magának. Kettőt a sétálás szórakoztatta el, egy szenvedélyesen és kitarítóan hallgatta a rádiót, egy másiknak az volt a legnagyobb öröme, hogy ringathatta kis unokahúgát. Kettő nem talált kedvenc foglalkozást: gyászmagyarkák.

Abból, hogy sokan kaptak ajándékként könyvet, következtethetünk arra, hogy a tanulók nem feledkeztek meg a szünetben az olvasásról sem. Ezt az is bizonyítja, hogy 12-nek — imént említettük — éppen az olvasás volt kedvenc foglalkozása. Az olvasott könyvek száma az egyes fiúk olvasási kedve szerint igen változó. Akik 6—10 könyvet olvastak — 18-an (42.9%), körülbelül az arany középuton

haladtak. Köztük egy-két olyan fiú is akad, aki nagyon szeret ugyan olvasni, de nem siet az olvasással, hanem élvezi, izleli, kóstolgatja a könyv szépségeit; az érdekes szavakat, szép mondásokat kijegyzi magának. Ez az igazi olvasó, s nem is törekedhetünk másra, minthogy az így történő olvasásra minél több hívet toborozzunk. Vannak, akik nem annyira a minőségre, mint inkább a mennyiségre dolgoznak, ezek a »könyvfogyasztók«. Hatan (14.3%) olvastak 12 könyvnél többet, kettő éppen 19—19-et, tehát szünetüknek majdnem minden két napjára jutott egy könyv. Gyors, sietős, szinte habzó olvasásuk eredménye természetesen nem mérhető össze a nyugodtan és egyszerűbben olvasókéval. A sporttal és játékkal túlságosan elfoglaltak kevesebb vágyat éreztek a könyv után; néhányan arról panaszkodtak, hogy nem tudtak könyvhöz jutni. 17-en (40.4%). 1—5 könyvet olvastak öt hét alatt, s ez bizony — különösen az 1—2 könyvet olvasott 6 fiúé — gyenge teljesítmény. Egyetlen fiú akadt, aki ez alatt az idő alatt nem olvasott könyvet.

Mivel évközi szünetről, részben kényszerszünetről volt szó, a tanulók nem mellőzhették el a tanulást, mint nyáron. Annál kevésbé teheték ezt, mert a közepesnél is valamivel gyengébb osztály legtöbb tagjára ráfért egy kis foltozás, hézagkitöltés, felkészülés a továbbiakra. Útmutatást is kaptak napjaik helyes beosztására, de az útmutatásoknak sokszor az a sorsuk, hogy pusztába kiáltott szavak maradjanak. 24 fiú (57.1%) azt vallotta, hogy rendszeresen, naponta tanult. A 18 (42.9%) nemmel felelő tanuló válaszában megbízhatóságához kétség semmiesetre sem férhet. A latin és a mennyiségtan okozza az osztálynak a legtöbb nehézségét, ennek megfelelően 21 (50%) a latin könyvet, főleg a nyelvtant, 14 (33.3%) pedig a számtani könyvet forgatta leggyakrabban. Ez utóbbiból elsősorban szorgalmi példákat készítették. Hárman a fizikakönyvet lapozgatták legtöbbször, ketten a németet, egy a magyar olvasókönyvet böngészgette és verseket tanult belőle. Egyik fiú nem tudott különbséget tenni, válasza szerint »egyformán« barátkozott valamennyi tankönyvvel. Alighanem kétes értékű a megállapítása.

Vajjon mi az — a szentestén kívül, — ami legnagyobb élményük maradt a vakációból? Legtöbben — 10-en — könyvet neveztek meg. Kettő az Isten rabjait, egy-egy a következő könyveket: Láthatatlan ember; Donászy: Buda hőse; Sziklás hegyek varázslója; Gaál Mózes; Kenyér és becsület; Szegváry Mihály: Kitört a diákháború; Zsuzsbor István: Mégis ötödikes leszek; végül két harkedvelő fiú: vitéz Görgy Vince: Hajrá, páncélosok! és Tomor László: Harok az orosz égen. Tehát időszerű művek, diákgregények és időtálló, örökéletű alkotások egyképp előfordulnak a legnagyobb hatású könyvek között. — Hat diákra film volt nagy hatással: kettőre-kettőre a Szerető fia, Péter és a Bengazi, egyre-egyre pedig a Negyediziglen ill. A fehér hajó. — Kettő számára az felejthetetlen, hogy először volt a lábán sí, másik kettő arra emlékezett vissza borzongva, hogy beszakadt alatta a jég, bár inkább a következményeket látják kellemetlennek, mint a jég vízben való megmerülést. Egyikük így ír: »Édesanyám rögtön ágyba dugott. Három napig izzadtam, már azt sem tudtam, mit csináljak. Nagyon unalmas volt. Hiába, a mai világban mindenért meg

kell szenvedni!« Egynek az okozott gyönyörűséget, hogy egyik napon maga főzhetett. Két pajtásával bevonult az elbocsátott éjjeli őr üresen álló kis házába — gyári tisztviselő a fiú édesanyja —, és ott csaptak nagy lakzit. Minden nagyszerűen sikerült, a pörkölt is, csak éppen a méretekben számították el magukat, s hazatérvén, mindhármojuk farkasétvágygal ült vacsorához. Kettő jól sikerült egész napos sétúrán vett részt, egy meg Budapestre utazott és élvezte fővárosnak szépségeit. Egyik fiú a karácsonyi ajándéku kapott 12 pengőt tartotta legnagyobb élményének, mert azt vehetett rajta, amit akart; egy másik a születésnapját tekintette élménynek, azt, hogy megint «öregebb» lett egy esztendővel. Ismét más disznóölésnél segédkezett, és igen nagy kedvét lelte benne. Volt, aki vendégeket hívott és egy jó délutánt rendeztek. A házigazda szerepe nagyon tetszett ennek a fiúnak, legalább annyira, mint egy másiknak az, hogy az osztály ajándéka it vihetné egy szegény családnak. Az osztály egyetlen német anyanyelvű tanulójának az volt a legnagyobb élménye, hogy bátyja hazakerkezett látogatóba Németországból. 9 fiúnak nem volt élménye öt hét alatt, a felületes, mélyebb érzelmi élet nélkül való fiúk csoportjához tartoznak.

Még magunk is bizonyára élénken emlékszünk arra, hogy milyen furcsa, néha egyenesen szorongató érzés volt szünet után először iskolába menni. A fiúk utolsó kérdésként azt kapták, hogy vajjon az első tanítási napon úgy érezték-e, hogy okosan használták fel a szünetet és eleget dolgoztak. 13-an (31%) igen-nel, 22-en (52,4%) nem-mel feleltek, 7 (16,6%) »vegyes« érzelmekkel ült padjába. A felnőttek is így vannak nem egyszer, ha egyes időszakokra visszagondolnak.

Ezekben igyekeztünk egy gimnáziumi osztály hosszú karácsonyi vakációjának napjait körvonalazni és bemutatni a tanévközi szünetben élő, cselekvő diákfiút. A felsorakoztatott adatokból bizonyára ki lehet olvasni azt, hogy a gyermekkor tevékenységi láza a vakációban sem csökken, s hogy megfelelő előkészítéssel, irányítással hathatunk is a tanulókra, hogy minél okosabban és célszerűbben használják fel a szünet idejét. A munka és a pihenés váltakozása maga az élet. Aki pedig élni tud, az csatát nyert. Állandó érdeklődésünk és cselekvő irányításunk eredményeként lássuk el hát tanítványainkat olyan lelki felszereléssel, hogy annak birtokában sohase kerülhessenek az élet hájótöröttjei közé.

Frank László.